

# OSTANKI NEMŠKO–ITALIJANSKE OKUPACIJSKE MEJE NA POLHOGRAJSKEM

THE REMNANTS OF THE GERMAN-ITALIAN OCCUPATION BORDER  
IN POLHOV GRADEC AREA

UDK: 94(497.4POLHOGRAJSKO HRIBOVJE)"1941/1945"

Maruša Nartnik, Peter Mikša

## IZVLEČEK

Po kapitulaciji Kraljevine Jugoslavije leta 1941 so si slovensko ozemlje razdelili štirje okupatorji – Nemčija, Italija, Madžarska in NDH. Nove državne meje so slovensko ozemlje razkosale in posledično za več let ločile slovensko prebivalstvo. Del meje med nemškim in italijanskim okupatorjem je tekel tudi preko Polhograjskega hribovja – od Suhega Dola pod Planino do Šentvida pri Ljubljani. Okupacijska meja je bila označena z mejnimi kamni in zavarovana z bodečo žico, stražnimi stolpi in minskimi polji, ostanki so na terenu vidni še danes. V vsakdanjem življenju ljudi je meja predstavljala veliko težavo, saj je bilo mejnih prehodov malo in so bili močno zastraženi. Ljudje so skušali preživeti na različne načine, tako so se ukvarjali tudi s tihotapstvom, ki pa je privedlo do številnih žrtev med civilnim prebivalstvom.

**Ključne besede:** Polhov Gradec, druga svetovna vojna, Nemčija, Italija, okupacijska meja, stražni stolpi, mejni kamni.

## ABSTRACT

After the capitulation of Yugoslavia in 1941, Slovenian territory was split by 4 countries – Germany, Italy, Hungary and the NDH. The new national borders cut Slovenian land, separating its people for many years. A part of it, in between the German and the Italian occupier also ran across the Polhov Gradec Dolomites towards the Ljubljana Basin – from Suhi dol to Šentvid pri Ljubljani. The border was marked with boundary stones and was secured by barbed wire, guard towers and

mine fields, remains still visible on the terrain even now. In the life of ordinary people, the border came with a lot of troubles, because there were not many border crossings and they were heavily guarded. People tried to survive in different ways, so they also engaged in smuggling, which led to many casualties among civilians.

**Keywords:** Polhov Gradec, Second World War, Germany, Italy, occupation boundaries, watchtowers, boundary stone.

## UVOD

Po kapitulaciji Jugoslavije 17. aprila 1941 so okupacijske sile razkosale njeno ozemlje in določile nove državne meje, ki jih je osnoval Hitler. Slovensko ozemlje je bilo razdeljeno med štiri okupatorje: Nemčijo, Italijo, Madžarsko in NDH. Šlo je za strateško mejo, s katero so Nemci želeli imeti popoln nadzor nad italijansko okupacijsko cono.<sup>1</sup>

Meja italijanskega in nemškega okupatorja je sekala celotno slovensko ozemlje. Dokončen potek meje med Italijo in Nemčijo sta s podpisom meddržavne pogodbe 8. julija 1941 sklenila zunanja ministra obeh držav. Ustanovljena je bila nemško-italijanska razmejitvena komisija, ki je bila zadolžena za natančno določitev meja na terenu.<sup>2</sup> Nemško-italijanska meja je tekla od rapalske meje, južno od Žirov, severno od Polhovega Gradca in Ljubljane, južno od Litije, Radeč in Sevnice, čez Krško polje do Kostanjevice in čez rob Gorjancev nad Savo.<sup>3</sup> Ob meji je bil tudi Polhov Gradec z okolico, ki je predstavljal pomembno strateško točko, saj je preko Polhograjskega hribovja tekla meja med italijanskim in nemškim okupatorjem. Meja je močno zaznamovala prebivalstvo, saj je umetno presekala kraje, vasi in kmečke posesti.

## APRILSKA VOJNA IN RAZKOSANJE SLOVENSKEGA OZEMLJA

Druga svetovna vojna se je aprila 1941 razširila tudi na področje Balkana. Ta del ozemlja sta si močno želeli tako Italija kot Nemčija. Jugoslavija je 25. marca 1941 podlegla dolgotrajnim pritiskom Nemčije in podpisala trojni pakt.<sup>4</sup> V odgovor na pristop k paktu so v Jugoslaviji izbruhnile demonstracije, ki so privedle do državnega udara. Nemške

---

1 Repe, Božo. »Diplomatsko razkosanje Slovenije med drugo svetovno vojno in določanje meja na terenu.« *Zgodovinski časopis*, 73/1–2 (2019), 160.

2 Bojan Balkovec in Božidar Flajšman. »Okupacijske meje na Dolenjskem 1941–1945.« V: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945*, ur. Božo Repe, (ur. Božo Repe), 53–71. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2020, 57.

3 Ferenc, Tone. *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*. Maribor: Obzorja, 1968, 139.

4 Mikša, Peter in Matija Zorn. »Obsotelje – jugovzhodna meja nemškega rajha (1941–1945).« V: *Življenje ob meji: Rogaška Slatina in Obsotelje kot jugovzhodna meja nemškega rajha (1941–1945)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2020, 7.

okupacijske sile so na Hitlerjev ukaz izvedle napad na Jugoslavijo, ki se je brez predhodne vojne napovedi zgodil v jutranjih urah 6. aprila 1941. Pričel se je s silovitim zračnim napadom na letališča v večjih mestih: Skopje, Kumanovo, Niš, Zagreb, Brežice, Ljubljana in Beograd, ki je bil bombardiran v več akcijah.<sup>5</sup> Skupaj z nemškimi enotami so ozemlje Jugoslavije napadle tudi italijanske in madžarske vojaške enote.<sup>6</sup> Časopis *Marburger Zeitung* nam nekaj dni po napadu na Jugoslavijo poroča o prodoru nemške vojske:

*Dostop nemškega Wehrmachta do jugovzhodne Evrope je presešel vsa pričakovanja. V rekordnem času so vojaške enote Nemškega Wehrmachta dosegle svoj cilj. Še pred nekaj dnevi vroče sanje vseh Nemcev na jugovzhodu so se tako rekoč čez noč izpolnile. Vojaška ura Adolfa Hitlerja deluje brez primere natančno. Vojna na Balkanu se še niti ni začela, v časopisih in na radijskih postajah pa že napovedujejo velikanske vojaške uspehe, ki bodo pisali zgodovino.<sup>7</sup>*

V le enajstih dneh so si okupacijske sile pokorile Jugoslavijo, ki je 17. aprila kapitulirala. Časopisni vir *Slovenec* nam poroča o dogodku: »Kakor je bilo že objavljeno s posebnim poročilom, se je dne 17. aprila celotna srbska vojska vdala ter je – v kolikor še ni bila razorožena – kapitulirala.«<sup>8</sup>

Meje je okvirno določil Hitler že 27. marca 1941, dokončno pa s »Smernicami za razdelitev Jugoslavije« 3. in 12. aprila 1941 v enem od svojih glavnih stanov v Mönichkirchnu pri Dunaju. Vojaškim zasedbam in markiranju teritorija so sledili diplomati na terenu. Glavni nemški

---

5 Markovič, Zvezdan. »Lessons learned from the April War in 1941, with emphasis on the Slovenian territory.« *Studia Historica Slovenica: časopis za humanistične in družboslovne študije*, 9/1 (2009), 95–110, 103.

6 Repe, Božo. *S puško in knjigo: narodnoosvobodilni boj slovenskega naroda 1941–1945*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2015, 11–13.

7 »Grossdeutschlands Wehrmachts marchiert.« *Marburger Zeitung*, 10. april 1941, št. 82, 1.

8 »Boji v Jugoslaviji so bili v petek opoldne končani.« *Slovenec*, 19. april 1941, št. 90a.

pogajalec je bil diplomat nižjega ranga Kurt von Kamphoevener, ki ga je zunanji minister Ribbentrop imenoval za svojega pooblaščenca.<sup>9</sup>

Nemčija je zasedla Štajersko, severni del Dolenjske, Gorenjsko, Mežiško dolino, Dravograd z okolico in severozahodni del Prekmurja. Italiji je pripadla večina Dolenjske in Notranjske ter Ljubljana. Na podlagi dogovora med Nemčijo in Madžarsko so Nemci Prekmurje predali Madžarski. Nekaj slovenskih vasi iz občine Bregana je prišlo v okvir NDH: Bregansko selo, Nova vas pri Bregani, Jesenice na Dolenjskem, Obrežje in Čedem.<sup>10</sup>

Če si pogledamo površino ozemelj, ki so jih okupacijske sile zasedle, prednjači Nemčija z 10.118,52 km<sup>2</sup>, sledita Italija s 4.550,66 km<sup>2</sup> in Madžarska, ki ji je pripadlo 99,54 km<sup>2</sup> slovenskega ozemlja.<sup>11</sup> Na geografskem inštitutu Antona Melika so izračunali, da je skupna dolžina okupacijskih meja na Slovenskem znašala 560 kilometrov in je predstavljala pet različnih mejnih območij: mejo med Nemčijo in Italijo, mejo med Nemčijo in Madžarsko, mejo med Madžarsko in NDH, mejo med Nemčijo in NDH ter mejo med Italijo in NDH.<sup>12</sup> Slovenski narod je bil eden izmed najbolj razkosanih v Evropi, zanj so vsi okupatorji načrtovali izbris.<sup>13</sup>

Slika 1 (desno):  
Prikaz okupacijskih con in potek meja na Slovenskem med 2. svetovno vojno.  
Vir: ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika.

---

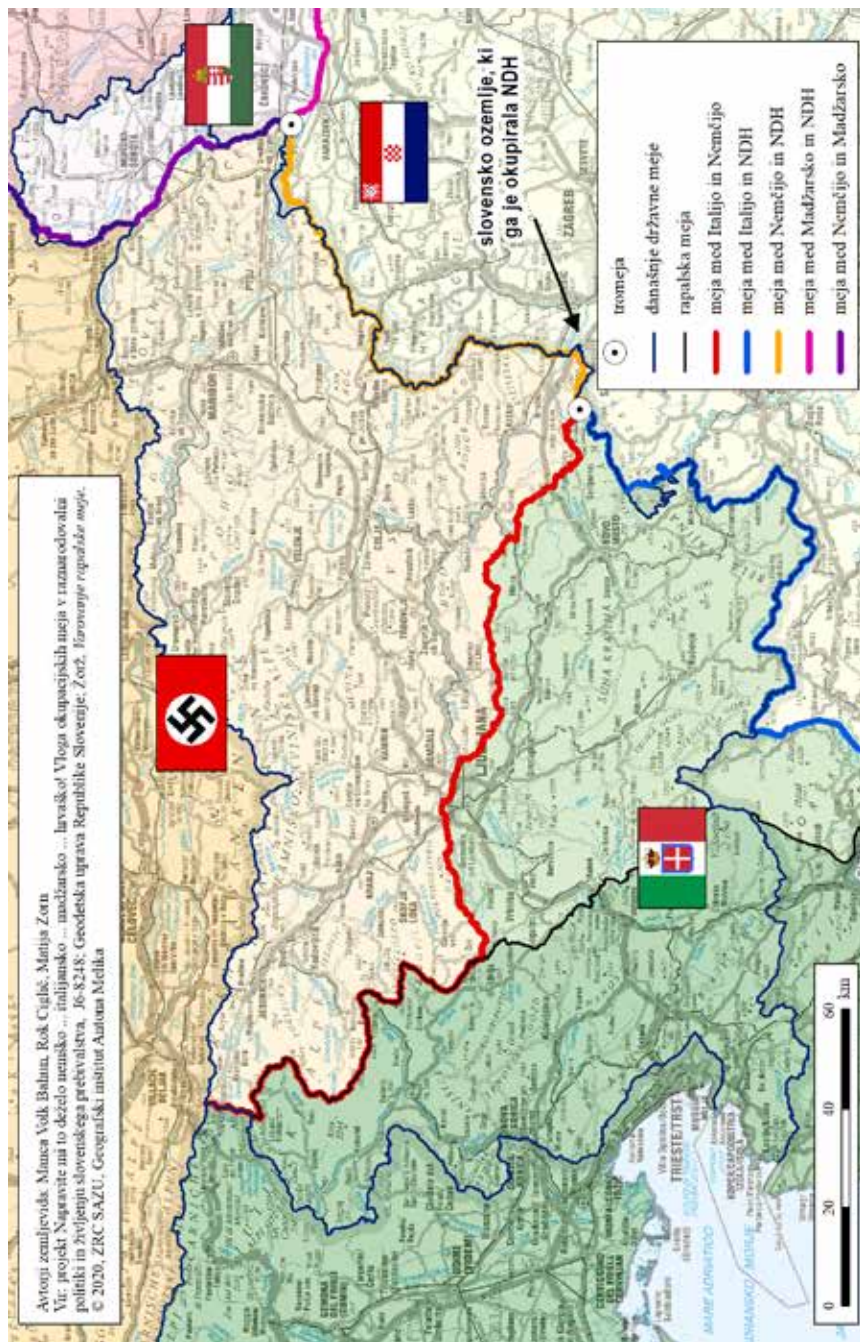
9 Repe, Božo in Kornelija Ajlec. »Okupacijske meje 1941–1945 skozi diplomatske arhive, življenje ljudi in ostanke na terenu.« V: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945*, ur. Božo Repe, 7–32. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2020, 16.

10 Repe, Božo. »Diplomatsko razkosanje Slovenije med drugo svetovno vojno in določanje meja na terenu.«, 160.

11 Ferenc, Tone. *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno*, 72.

12 Repe, Božo. »Diplomatsko razkosanje Slovenije«, 160.

13 Dolinar M. France [et al.]. *Slovenski zgodovinski atlas*, ur. Drago Bajt in Marko Vidic. Ljubljana: Nova revija, 2011, 180.



## ZAVAROVANJE NOVIH DRŽAVNIH MEJA

Vsi okupatorji so pridobljeno slovensko ozemlje označili z državno mejo in jo utrdili. Med seboj so podpisali meddržavne pogodbe. Prvi sta 13. maja 1941 podpisali pogodbo Nemčija in NDH, sledili sta Italija in NDH, ki sta pogodbo podpisali 18. maja 1941, kot zadnji sta pogodbo podpisali Nemčija in Italija, in sicer 8. julija 1941. Do podpisa pogodbe ni prišlo med Nemčijo in Madžarsko ter Madžarsko in NDH, saj so bile države v sporu zaradi Medžimurja.<sup>14</sup>

Za določitev nemško-italijanske meje je bila vzpostavljena skupna razmejitvena skupina, ki so jo sestavljali italijanski vojaki in nemški uradniki. Delovala je v prvih mesecih po okupaciji. Nova italijansko-nemška državna meja je bila hkrati meja Ljubljanske pokrajine in v tem delu tudi najbolj nesmiselna, saj je Ljubljano odrezala od zaledja na severu. Šlo je za posebej nenaravno mejo, ki je sledila zgolj strateškemu namenu.<sup>15</sup>



Slika 2: Potek nemško-italijanske meje preko Polhograjskega hribovja.

Vir: ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika.

<sup>14</sup> Ferenc, Tone. *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno*, 72.

<sup>15</sup> Prav tam.

Vrstni red poteka določitve meja je na vseh področjih potekal podobno. Najprej se je meja določila na politični ravni, sledila je vojaška zasedba ozemlja in začasno označevanje teritorija. Dokončno je mejo določila razmejitvena komisija, okupatorji pa so nato na svojih ozemljih mejo očistili in fizično zavarovali.<sup>16</sup>

Predvsem Nemci so meje zavarovali z minskimi polji, žičnatimi ograjami, stražnimi stolpi in bunkerji. V obmejnem pasu so podrla poslopja, izsekali gozd in ustvarili 50 metrov široke čistine. Za potrebe postavljanja meje so uporabili civilno prebivalstvo. Na bolj izpostavljenih delih so postavili tudi do dva metra visoke pregrade, ki so bile prepredene z bodečo žico, ki so jo razpotegnili tudi po tleh, in nekaj metrov na široko območje zavarovali s pehotnimi minami. Ob meji so pogosto postavili tudi stražne stolpe in vzpostavili telefonsko linijo. Stolpi so v višino merili do 30 metrov in so stali na štirih betonskih podstavkih. Grajeni so bili iz dvojnih debel, na vrhu pa je stalo 3 x 3 metre veliko in pokrito stražarsko mesto.<sup>17</sup> Takole se stražnega stolpa na hribu Kovček spominja domačin Matevž Košir iz Suhega Dola:

*In gor so bli stražarji, ponoč pa mende niso bli gor, so bli v bunkerjih. Stolp je biu taku narjen, da je jemu doplih stena pa pesk umes, 25 peska, da tut če bi pršl strelat ne bi pršla krogla skoz. Blo je pa to visoku 30 metrov, do tistga bivalnga prostora. /.../ So bli te graničarji uglavnm Slovenci – Korošci. So znal slovensk govort, s komandirjem vred.<sup>18</sup>*

## **ITALIJANSKO-NEMŠKA MEJA NA OBMOČJU POLHOVEGA GRADCA**

Pomemben del italijansko-nemške meje je potekal preko Polhograjskega hribovja. Meja je od Suhega Dola pri hribu Kovček tekla dalje v smeri severovzhoda med glavnim križiščem Kurja vas-Suhi Dol-Gorenja vas in med domačijama Krvina in Pišek. Od tam se je usmerila

<sup>16</sup> Repe, Božo. »Diplomatsko razkosanje Slovenije«, 170–172.

<sup>17</sup> Mikša Peter in Matija Zorn. *Obsotelje – jugovzhodna meja nemškega rajha (1941 – 1945)*, 100–102.

<sup>18</sup> Gradišnik, Karin, Šavli, Martin in Šifrar Krajnik Sara. »Okupacijska meja 1942–1945 (Horjul, Dobrova, Polhov Gradec).«

<https://www.facebook.com/OkupacijskeMeje/videos/okupacijska-meja-1942-1945-horjul-dobrova-polhov-gradec/440697783174659/> (dostop: marec 2019).



proti Planini nad Horjulom in šla čez Marinčev hrib. Od tam se je spustila do Zamejskega malna, se nadaljevala pod Roženijo do Malega vrha in nato do Medvedovega malna med Butajnovno in Zalogom. Dalje je tekla nad Klovžarjem in po Jernejčkovem grabnu, kjer so zaradi meje porušili domačiji v Nart in v Trnavc. Meja je šla po pobočju Srednjega vrha do mostu pri Vrbancu v Zalogu, od tam dalje po smolniški strani vse do kmetije Zalaznik, kjer je prečkala strugo Velike Božne in pot nadaljevala nad reko po pobočju Polhograjske gore do Mačkovega grabna. Dalje je tekla mimo Matocka, ki je bil na nemški strani, in nato pri mostu Medvejek na drugo stran reke<sup>19</sup> in se od tam povzpela po grebenu visoko nad Kovčkom in na Setnico (pod domačijama pri Jernej oz. Jernejovc in pri Mehačk).<sup>20</sup> Dalje je meja tekla po jugovzhodnem pobočju Polhograjske Grmade, pod potjo mimo lovske kočice na poti na Grmado, čez vrh Goljeka (809 metrov) in pod kmetijo Marevšnikar (v bližini gostilne Dobnikar), pod vasjo Katarina (Topol). Osredek je bil že italijanski. Meja se je nadaljevala čez Toško Čelo, ki je bilo nemško, in se spustila do Pržana in tekla dalje med Šentvidom in Dravljami do mostu čez Savo pri Črnučah.<sup>21</sup>

Ob vojaški zasedbi omenjenega dela meje ta še ni bila dokončno določena. Območje v Suhem Dolu in na Planini je naprej zasedla italijanska vojska, v le šestih mesecih pa je prišla pod nemško oblast: *»Planina je bila pod državno oblastjo Rima 172 dni. Do zdaj je bila državna meja z Golega vrha v Suhi dol, kjer je na križišču ceste na nemški strani vihrala rdeča zastava s kljukastim križem, a na Sedejevi strani italijanska.«*<sup>22</sup>

Spomladi 1942 so Nemci mejno črto na Polhograjskem ogradili z bodečo žico in zaminirali.<sup>23</sup> Tam, kjer so postavljali mejno infrastrukturo,

---

19 Takrat je most stal kakšnih 50 metrov in za nadstropje nižje v smeri proti Polhograjskem domu. Današnji most je bil postavljen šele leta 1953.

20 Vas Ravnik je bila približno en kilometer oddaljena od meje in je bila na italijanski strani, npr. pri Mejak (Setnica 2).

21 Bokal, Milka. »Tako je bilo.« (zgebanka).

22 Cankar, Jakob. Zapisi iz dnevnika Jakoba Cankarja; hrani Janez Cankar, Planina.

23 Cankar, Franc. »Dota v nahrbtniku: Pripoved strica Toneta.« 20. april 2009. Zasebna zbirka Milana Koširja.

so posekali gozdove oz. naredili čistine, široke okoli 50 metrov in ob tem podirali vse, kar jim je prišlo na pot – tudi domove lokalnega prebivalstva, ki se je moralo izseliti.

*Posekali so 1 kilometer dolge, prav debele in lepe bukve in veliko drugega lesa, pa nismo dobili prav nič zanje. Bili smo kakor odrezani od drugega sveta. To je bila nemško-italijanska meja. Začeli so voziti z vozmi cele bale žice in železne štange za mejo. Hudo je bilo, ker nismo smeli čisto nikamor od hiše. Pozneje, ko je bila meja dokončana, so vse naokoli položili mine, da nisi vedel, kam bi stopil, vse je bilo prekopano in prevoženo. Ko smo delali na polju, smo našli mine vseh vrst. Smeli nismo nikamor. /.../ Nemci so podrli vse, kar ni bilo od meja oddaljeno vsaj 200 metrov. Pomagali smo tistim, katerim so Nemci uničili domačijo.<sup>24</sup>*

Mejo so gradili nemški vojaki in domače civilno prebivalstvo, ki so mu grozili s smrtjo, če bi odklonili pomoč. »Če nisi bil poslušen za njihovo komando, je bila grožnja smrt.«<sup>25</sup> Mine pa so postavljali izključno vojaki, tako so bile na skritih lokacijah in prebivalstvo ni vedelo zanje.<sup>26</sup> Utrjena meja med nemško in italijansko stranjo je bil 4–5 metrov širok pas, prepleten z bodečo žico in zaminiran.<sup>27</sup> Nad Kovčkom, v pobočju Polhograjske gore (Lovrenc), na Planini, v Srednjem vrhu in po Grmadi se še danes lahko najde bodečo žico in ostanke nekdanje meje.

Okupacijsko mejo sta varovali obe strani – tako nemška kot italijanska. Matevž Košir se spominja, da so nemške mejne patrolje sestavljali predvsem koroški Slovenci, ki so znali govoriti slovensko in so se z domačini pogovarjali tudi slovensko. Med njimi so bili tudi takšni, ki so jim zaupali lokacije min ali jih opozarjali na določena minirana območja. Po italijanski kapitulaciji meja ni bila več tako strogo varovana, a je do konca vojne ostala v uporabi. Od tedaj naprej so jo varovali

---

24 Bradeško, Ludovika. »Domača zgodovina.« Zasebna last Milana Koširja.

25 Košir, Milan. »Okupacijska meja po naši občini, v letih 1942 do leta 1945.« 29. junij 2016. Zasebna zbirka Milana Koširja.

26 Intervju z Milanom Koširjem, oktober 2017. Intervju opravila Maruša Nartnik.

27 Cankar, Franc. »Švercanje po zraku: Pripoved strica Lojza.« Marec 2011. Zasebna zbirka Milana Koširja.

predvsem zaradi boja proti partizanom in jim na ta način omejevali gibanje.<sup>28</sup>

## **MATERIALNI OSTANKI MEJE**

### Mejni kamni

Nemci so na celotnem okupiranem ozemlju poleg žičnate meje mejo označili tudi z mejnimi kamni, ki so se glede na označbe in velikost med seboj razlikovali in jih danes na terenu najdemo v različnih dimenzijah.<sup>29</sup> Na obravnavanem odseku meje smo našli tri mejne kamne z oznako LW in dva manjša mejna kamna z oznako I in D na Toškem Čelu. Okupacijski mejni kamni z oznako LW so bili najdeni le na delu italijansko-nemške meje na Polhograjskem, predvidevamo, da je označevala nov odsek meje, ki je tekel od ločnice stare rapalske meje na Vrsniku proti Ljubljani. Oznaka LW bi lahko ponazarjala staro nemško ime za Ljubljano – Luwigana.

Na domačiji pri Medvedu je stal mlin, ki je bil skupaj s hišo porušen leta 1942.<sup>30</sup> Na posesti domačije je bil odkrit mejni kamen LW 29, ki je po koncu okupacijske meje služil kot ena od stopnic za vhod v hišo. Ob občinski spominski slovesnosti, posvečeni vsem žrtvam medvojne meje med Italijo in Nemčijo, so leta 2016 mejni kamen postavili nazaj na prvotno mesto. Prav takrat so na mestu, kjer je tekla voda na mlin, postavili tudi spomenik v obliki križa, izdelan iz jeklenih drogov, ki so ostali od nekdanje meje. Spomenik, ki so ga postavili domačini, je posvečen vsem žrtvam ob nemško-italijanski meji na Polhograjskem.<sup>31</sup>

Naslednji mejni kamen LW 21 stoji v bližini hiše pri Matock. Nahaja se nad reko Božno v pobočju Polhograjske gore (Sv. Lovrenc). Omenjeni mejni kamen ni obnovljen.

---

28 Intervju z Matevžem Koširjem, oktober 2017. Intervju opravila Maruša Nartnik.

29 Mikša, Peter. »Okupacijski mejni kamni (1941 – 1945) na Slovenskem – še danes vidni markerji prostora.« <http://zgodovina.si/16704-2/> (dostop: november 2020).

30 Intervju z Milanom Koširjem, oktober 2017. Intervju opravila Maruša Nartnik.

31 Tominc, Gašper. »Nekoč meja, danes spominsko obeležje«. <https://www.mojaobcina.si/dobrova-polhov-gradec/novice/nekoc-meja-danes-spominsko-obelezje.html> (dostop: november 2020).



Slika 3:  
Mejni kamen LW 29  
v Medvedovem malnu.  
*Foto: Maruša Nartnik*

Slika 4:  
Mejni kamen LW 21 v pobočju  
Polhograjske gore.  
*Foto: Maruša Nartnik.*



Na drugi strani reke Božne na pobočju nad Kovčkom leži mejni kamen z oznako LW 20. Kamen se nahaja nad kmetijo pri Kovčk, približno 60 metrov pod cesto na Setnico. Kamen je obnovil Milan Košir.



Slika 5: Mejni kamen LW 20 nad Kovčkom.

*Foto: Maruša Nartnik.*

Zadnja dva mejna kamna, ki smo ju odkrili na terenu, prav tako še vedno stojita na Toškem Čelu, kjer je stal tudi nemški stražni stolp. Gre za manjša mejna kamna, ki se po oznaki in velikosti razlikujeta od predhodnih. Označena sta z veliko črko I na eni strani in veliko črko D na drugi. Tovrstne mejne kamne, ki so označevali okupacijsko mejo med Italijo in Nemčijo, je mogoče najti vzdolž te meje na Dolenjskem, še več pa jih je na liniji nemško-hrvaške okupacijske meje na Štajerskem, predvsem na Maclju.<sup>32</sup>

---

<sup>32</sup> Mikša, Peter in Matija Zorn. *Življenje ob meji: Rogaška Slatina in Obsotelje kot jugovzhodna meja nemškega rajha (1941–1945)*, 59–62.



Slika 6:  
Mejni kamen na Toškem Čelu,  
ki označuje italijansko  
okupacijsko cono.  
*Foto: Maruša Nartnik.*



Slika 7 :  
Mejni kamen na Toškem Čelu,  
ki označuje nemško  
okupacijsko cono.  
*Foto: Maruša Nartnik.*

## Kratka zgodba o italijanski mejni tabli na Setnici

Na kmetiji pri Jernej (Jernejovc) na Setnici malo pod vrhom Grmade še danes stoji ohranjena italijanska mejna tabla z napisom: *CONFINE TRA ARMATA ITALIANA E TEDESCA: Prosecuzione solo con per messo*, kar v prevodu pomeni: Meja med italijansko in nemško armado: Nadaljevanje samo z dovoljenjem.<sup>33</sup>

Po pričevanju tamkajšnjega gospodarja Jerneja je bila tabla postavljena kar na njihovo dvorišče. Če bi tako ostalo, bi ob postavitvi meje zaradi očiščenja mejnega pasu podrli obe domačiji pri Jernej in pri Mehačk. To se ni zgodilo, saj se Nemci s to postavitvijo niso strinjali in so tablo vrgli po bregu navzdol. Ko so Italijani ponovno prišli do domačije, so tablo postavili nazaj na dvorišče. To je ujezilo Jernejevega očeta in tako je ponoči odstranil tablo ter z njo zabil lino pred vhodom v hlev, kjer stoji še danes. Mejo so potem Nemci le postavili nižje pod obema domačijama in tako obe obvarovali pred rušenjem.<sup>34</sup>



Slika 8: Italijanska mejna tabla na domačiji pri Jernejovc.

*Foto: Maruša Nartnik.*

33 Košir, Milan. »Okupacijska meja po naši občini, v letih 1941–1945.« 29. junij 2016. Zasebna zbirka Milana Koširja.

34 Intervju z Milanom Koširjem, oktober 2017. Intervju opravila Maruša Nartnik.

Prav o tej mejni tabli nam govori tudi spodaj prevedeni italijanski arhivski vir. Gre za italijansko poročilo, ki omenja odstranitev italijanskih mejnih tabel na Setnici in Gontah, kar naj bi storili nemški vojaki.

*V noči med 1. in 2. julijem je nekaj Nemcev odstranilo razmejitveno tablo med italijansko in nemško vojsko, ki se nahaja na Setnici.*

*Naša patrolja, ki je na kraj prispela zjutraj ob 2. uri in ugotovila, da je tabla odstranjena, je povprašala nekaj prebivalcev kraja, tudi 12 let starega fanta Ivana Hribernika, prebivalca Setnice št. 5, in izvedela da so bili nemški oficirji.*

*Predvidevam, da so bili namesto nemških častnikov, nemški cariniki, ki jim je poveljeval Zoll Inspektor (ki ga lokalno prebivalstvo običajno imenuje oficir).*

*V poročilu petega toka sem poudaril, da se je isto ponovilo s kartelom Gonte, odstranjenim v noči s 4. na 5. julij. Domnevam, da ga je odstranil sam inšpektor Müller, saj mi je zvečer 4., v pogovoru, ki ga je imel z menoj ob 20. uri povedal, da naj bi bili naši znaki Sv. Lovrenc, Setnica in Gonte premaknjeni bolj nazaj, po razgovoru pa je z Zoll Inspektorjem Godatom in nekaterimi nemškimi cariniki hodil po mulatjeri, ki vodi točno od Setnice in Gont.*

*Prav tako poudarjam, da so bile table ponovno odstranjene:*

*- na Gontah, v noči 11., 12. in 15. julija;*

*- na Setnici v noči 12., 15. in 16. julija.*

*Moram dodati, da je iz poročila, ki ga je sestavil in podpisal inšpektor Müller – in ki ga je kapitan Krömer ob zadnjem obisku Ljubljane prikazal častnikom tega ukaza – razvidno, da je znake odstranil sam inšpektor Müller.<sup>35</sup>*

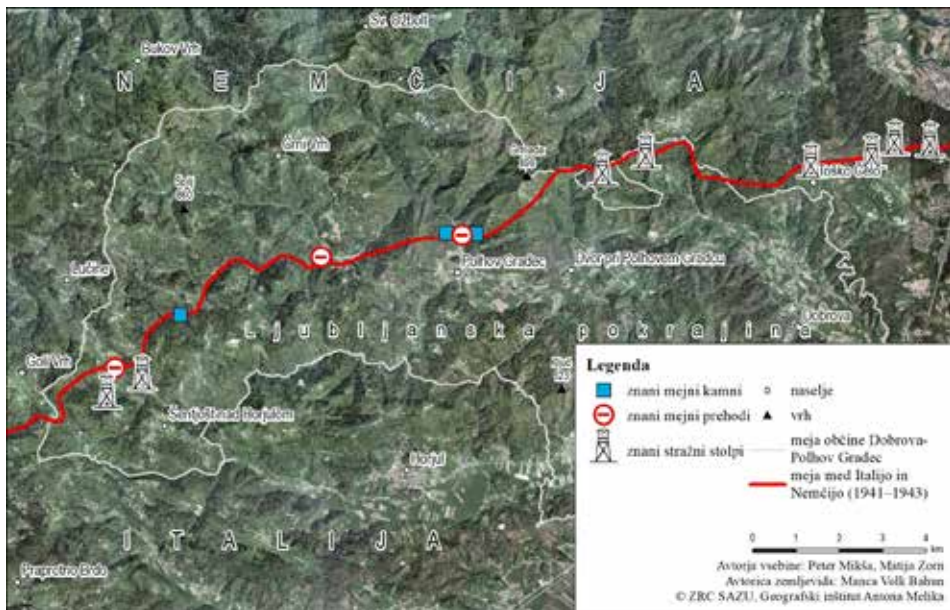
### **Betonski podstavki nemških stražnih stolpov**

Na meji so Nemci za potrebe varovanja mejnega območja postavili stražne stolpe. Pri raziskovanju terena smo odkrili betonske podstavke osmih stražnih stolpov, ki so stali od Suhega Dola do Šentvidu pri Ljubljani, kjer je potekal tudi pomemben mejni prehod. Stražni stolpi so bili postavljeni na strateško pomembnih točkah in so v višino merili do 30 metrov, velikost stolpov je glede na teren variirala.

---

35 SI AS 1755; Poveljstvo 11. armadnega zbora; fasc. 656a; VI/M 41 – 17; Nemško – italijanska razmejitvena črta.





Slika 9: Lokacija ostankov stražnih stolpov na terenu od Suhega Dola do Ljubljane  
Vir: ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika.

Prvi stražni stolp je bil postavljen v Suhem Dolu, stal je na hribu Kovček v Koširjevem gozdu. Na terenu so vidni ostanki štirih betonskih podstavkov. Stari gospodar<sup>36</sup> na domačiji pri Koširju je povedal, da so bili nosilni stebri med seboj oddaljeni 9,2 metra in da je stolp v višino meril približno 30 metrov. V stolp so vodile lesene stopnice, ki so segale od podesta do podesta.<sup>37</sup> Del teh stopnic je še danes ohranjen v hlevu na kmetiji pri Koširju. Še vedno je vidno tudi mesto, kjer je stal bunker. Ob cesti Suhi Dol–Smrečje je danes postavljena spominska tabla, ki označuje pot do stolpa, približno 8 minut hoje od glavne ceste skozi gozd. Matevž Košir se stolpa spominja takole:

*In gor so bli stražarji, ponoč pa mende niso bli gor, so bli v bunkerjih. Stolp je biu taku narjen, da je jemu doplih stena pa pesk umes, 25 peska, da tut če bi pršl strelat ne bi pršla krogla skoz. Blo je pa to visoku 30 metrov, do tistga*

36 Intervju z Matevžem Koširjem, oktober 2017. Intervju opravila Maruša Nartnik.

37 Prav tam.

*bivalnga prostora. /.../ So bli te graničarji uglavnm Slovenci – Korošci. So znal slovensk govort, s komandirjem vred.<sup>38</sup>*



Slika 10: Ostanek dela stopnic iz stražnega stolpa v Suhem Dolu, sedaj last Koširjeve zbirke.

*Foto: Maruša Nartnik.*

Naslednji stražni stolp je stal na Planini, in sicer na hribu v bližini kmetije pri Marinč. Ostanki stolpa na terenu niso vidni. Janez Cankar se stolpa spominja takole:

*Ta je bil 60 metrov oddaljen od hiše. So ga postavlj, da so mel čimlepši razgled ob mej. In ko so to začel postavljat, so aktiviral vse ljudi, bodisi tukaj vaščane pa še s sosedne vasi vaščane – Lučne. So mogli prnest material les, tu pesk je bil potreben za temelje zabetonirat. Je blo treba peska nakopat, takrt so s krampi kopal. Pesk je biu tu gor na vrh, k je bla ta hišca na vrh stolpa.<sup>39</sup>*

Kako je stolp izgledal, je razvidno iz ohranjene fotografije, ki je last zasebne Marinčeve zbirke. Pomemben spomin na nekdanjo mejo je tudi jablana (gambovc), ki je služila kot opora za bodečo žično ograjo:

*To je bla meja ornk nerjena, to je bla žica z drajta spletena, žica bodeča pa še zaminiran. Kjer je bla pa čistina je bla pa še ograja dva metra visoka. Kljub temu so švercarji bli, so že zvohal kod se da, pa tu kšno mino so sprožl.*

38 Gradišnik, Karin, Šavli, Martin in Šifrar Krajnik Sara. »Okupacijska meja 1942 – 1945 (Horjul, Dobrova, Polhov Gradec).«

39 Prav tam.

*Je pa zanimiv, da je še od meje en jabuk pr cest. En jabuk, gambovc se imenuje. Tu se pa tut sam spomnem, k so mejo napelal. Sej jst sm biu otrok pa sm šou ke zravn gledat. In je bil tm en jabuk tukle močan, lih k en kol. Lih tm k je meja pršla, so ga spodej odsekali, lih tok viši, da so za kol imel, da so pol ta žica gor obesl. In drevo se ni posušu, se je obrasu nazaj in k so mejo podrl, je ta jabk ostal in je še zdej.<sup>40</sup>*

Jablana še danes stoji ob cesti Planina–Butajnova.

Zanimivo je, da sta omenjena stražna stolpa stala na zelo kratki zračni razdalji. To lahko razložimo, če na omenjeno območje gledamo kot na pomembno strateško točko. Suhi Dol je namreč predstavljal točko, kjer je potekala meja med Notranjsko in Gorenjsko. Stražna stolpa sta torej varovala pomemben prehod iz Ljubljanske kotline proti Gorenji vasi in dalje proti Primorski.



Slika 11: Jablana – gambovc, ki je služil kot kol za postavitve meje.

*Foto: Maruša Nartnik.*

Tretji stražni stolp je stal na hribu Goljek (najvišji vrh med Grmado in Katarino, 809 m n. v.). Tu imamo še vedno ohranjene betonske podstavke. Glede na razdaljo med njimi, ki je krajša, kot je na primer

<sup>40</sup> Prav tam.

med podstavki na Kovčku, lahko sklepamo, da je bil stolp visok okrog 20 metrov.



Slika 12: Betonski ostanki stražnega stolpa na Goljeku.

*Foto: Maruša Nartnik.*

Na zelo kratki razdalji je na hribu Grabci stal naslednji stražni stolp. Tu so prav tako še vedno ohranjeni betonski podstavki stražnega stolpa, nahajajo se približno 200 metrov od gostilne Podobnik. Sklepamo, da je bil še manjši, saj razdalja med podstavki meri manj kot 6 metrov.



Slika 13: Betonski ostanki stražnega stolpa na Grabcih.

*Foto: Maruša Nartnik.*

Stražnemu stolpu na Grabcih je sledil stražni stolp na Toškem Čelu (535 m n. v.).<sup>41</sup> Postavljen je bil na strateško pomembni točki, od koder se spustimo proti Šentvidu pri Ljubljani. Zunanji tloris betonskih podstavkov meri 7,5 x 7,5 metra. Na podlagi tlorisa lahko predvidevamo, da je bil po dimenzijah večji od predhodnih dveh. Na enem izmed betonskih podstavkov je pritrjena spominska tabla, ki nas opominja na nekdanjo mejo.



Slika 14: Betonski ostanki stražnega stolpa na Toškem Čelu.

*Foto: Maruša Nartnik.*

Stražnemu stolpu na Toškem Čelu je sledil stražni stolp pri Črnem Vrhju (481 m n. v.), ki je stal precej nižje. Betonski ostanki stojijo na grebenu, njihov zunanji tloris meri 7,5 x 7,5 metra in je bil podobne velikosti kot predhodni stražni stolp na Toškem Čelu.



Slika 15: Ostanki betonskih podstavkov pri Črnem Vrhju.

*Foto: Maruša Nartnik.*

Stražni stolp pred Šentvidom je stal na

---

<sup>41</sup> Podatke o lokaciji stražnih stolpov od Toškega Čela do Šentvida sem odkrila s pomočjo spletne strani Geago, ki je omenjene ostanke stolpov poslikala in označila njihove približne lokacije; »Stražni stolpi iz druge svetovne vojne.« <https://www.geago.si/sl/pois/6987/strazni-stolpi-iz-druge-svetovne-vojne> (dostop: november 2020).

grebenu nad Pržanom. Ohranjena sta dva betonska podstavka, ki sta vidna na spodnji fotografiji. Betonska podstavka sta drug od drugega oddaljena 10 metrov in je bil verjetno najvišji stražni stolp, katerega ostanke smo odkrili. Po dimenzijah se lahko primerja s stražnim stolpom, ki je stal v Suhem Dolu.



Slika 16: Ostanki betonskih podstavkov nad Pržanom.

*Foto: Maruša Nartnik.*

Zadnji stražni stolp, ki našo mejo pripelje do Ljubljane, je stal v Šentvidu (317 m n. v.) pri Ljubljani. Ohranjeni so betonski podstavki, ki so na terenu še vidni. Omenjeni stolp je prav tako ohranjen na fotografiji, ki jo hrani Muzej novejšje zgodovine v Ljubljani.

## ŽIVLJENJE OB MEJI IN ŽRTVE

Na omenjenem odseku meje je bilo podrtih kar nekaj zgradb, zaenkrat nam je znanih 11 porušenih objektov. Na spodnjem zemljevidu hišice prikazujejo mesta, na katerih so bile zaradi meje porušene ali požgane domačije. Od leve proti desni si sledijo: pri Součk, pri Glavtar, Malovrh nad Roženijo, Medvedov mlin, v Trnavc, v Nart, pri Štefan, Zalaznikova bajta, Urhovc, Grajska koča in pri Kovčk. Prav tako so na sliki označena mesta, kjer stojijo stražni stolpi, mejni kamni, cestne zapore, postojanke in kje so bile žrtve zaradi meje, a le za območje Občine Dobrova - Polhov Gradec.



Slika 17: Zemljevid meje med Italijo in Nemčijo na območju današnje Občine Dobrova - Polhov Gradec z vrisanimi stražnimi stolpi, porušeni stavbami, lokacijami žrtev min na meji idr.<sup>42</sup>

Nemške oblasti so za potrebe zavarovanja meje pred nelegalnimi prehodi izdale več ukazov glede utrditve meje s t. i. varnostnimi pasovi, ki so bili široki tudi do 200 metrov. Vse prebivalstvo, ki je ob mejnih krajih

<sup>42</sup> Slana, Nina. »Spomin na kruto razmejitev.« Občina Dobrova-Polhov Gradec. September 2015.

živelo znotraj obrambnega pasu, se je moralo izseliti. Pri tem ni bilo pomembno, ali je šlo za Nemce ali Slovence. Nemške oblasti so vsem izseljencem zagotavljale ohranitev lastnega premoženja in pridobitev enakovredne posesti na kraju naselitve. V primeru, da izseljenih ljudi ne bi bilo mogoče naseliti na Gorenjskem, bodo poslani nekam v Tretji rajh, kjer so jim oblasti zagotavljale nemoten obstoj.<sup>43</sup> Mejo so po določbi nemške oblasti iz 20. januarja 1942 smeli ljudje prestopati samo z uradnim dovoljenjem oz. z veljavno obmejno listino na uradno določenih in nadzorovanih mejnih prehodih. Če je kdo mejo prestopal brez veljavnih dokumentov oz. nelegalno, je dobila nemška policija ukaz za takojšnjo uporabo orožja. Kraji, kjer so ljudje lahko uradno prehajali mejo, so bili: Rateče, Bohinjska Bistrica, Žiri, Šentvid, Črna vas in Sveti Jakob v Lazah.<sup>44</sup>



Slika 18: Z žico zavarovana meja med Nemčijo in Italijo.

*Hrani: Milan Košir.*

43 SI ZAL ŠKL Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka), 268, Zbirka NOB, 3. inventar propagandnega gradiva, II. dokumenti nasilja in strahot okupatorja in njegovih pomagačev, šk 77, c. stenski časopisi, ovoj 14, Stenski časopis.

44 SI ZAL ŠKL (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka), 268, Zbirka NOB, 2. inventar nemškega okupacijskega gradiva, c. plakati in letaki, ovoj 15, Objava.



Ljudje, ki jim je meja presekala njihove vsakdanje ustaljene poti, so skušali preživeti na različne načine. Ker so bili mejni prehodi redki in si potreboval dovolilnico, so ljudje mejo prestopali skrivoma. Mnogi med njimi so se pričeli ukvarjati s tihotapstvom, o čemer pričajo zgodbe: *»Italijani so zelo dobro plačevali gobe, tudi, maslo, margarino, živino, žganje. Nemci pa niso imeli tobaka in cigaret in to se je kar veliko švercalo.«*<sup>45</sup> Ljudje so čez mejo tihotapili hrano, obleke in razne dobrine, ki jim jih je primanjkovalo, in skušali še kaj zaslužiti. Milan Košir pove, da so tudi on in njegovi bratje čez mejo v Polhov Gradec nosili margarino, nazaj pa tobak.<sup>46</sup> Tudi Janez Cankar se je spominjal ženske, ki je čez mejo v Italijo nosila gobe: *»Ena ženska je gobe nesla, tak vlk žaku, na hrbtu. In je stopila na mino. In je seveda eksplodirala in njen žakl gob, notr je mela suhe gobe. Vse je strgal, nje pa ni, ona je pa ostala.«*<sup>47</sup>

Veliko je bilo smrtnih žrtev, še več je bilo poškodb, saj so ljudje na kontrabant hodili čez mejo. Na področju meje je bilo kar nekaj znanih žrtev: Ana Zibelnik (mina), Ana Kožuh (mina), Janez Peklaj (mina), Matevž Vrhovec (mina), Franc Žagar (mina), Alojzija Golc (ustrelili Nemci), Neža Bradeško, Jakob Trnovec (mina), 'Omejcov Vencelj', Mohor Sušnik (mina), Jože Plestenjak, Matevž Košir (mina), Jože Pustovrh (mina) in Pajo (vojak).<sup>48</sup> Ljudje so ves čas meje iskali prehode čez njo, Nemci pa so vsako stezo, ki so jo našli, zaprli in še bolj zaminirali. Tako je bilo žrtev še več. Takole se spominja Ludovika Bradeško:

*So tudi dve moji sestri šli gledat, kje bi se prišlo čez mejo, za sveto mašo, in sta veliko mino sprožili. Potem je pa Ivano zadela v hrbet, da je imela tri velike luknje, da je skoraj izkravela, ker ji je toliko krvi steklo, da je kar brizgalo iz hrbita. Potem so jo na vozu peljali v Gorenjo vas, potem pa na Golnik, ker ni bilo nobene bolnice bližje. Čez mejo pa nismo smeli za Ljubljano. Meja je bila tako, da je vse hotelo iti čez, zato je velikokrat počilo*

---

45 Košir, Milan. »Okupacijska meja po naši občini , v letih 1942 do leta 1945.«

46 Prav tam.

47 Intervju z Janezom Cankarjem, oktober 2017. Intervju opravila Maruša Nartnik.

48 Mrliška knjiga, župnija Polhov Gradec. Leto 1941-1950.

*ob meji in je ljudi ranilo ali pa celo ubilo, sosedu je roko odtrgala. Zelo veliko nesreč se je dogajalo.*<sup>49</sup>

Kakšno je bilo življenje pod Nemci in kašno pod Italijani, se Janez Cankar spominja:

*Je bilo pa veliko boljše biti pod Nemčijo, kot Italijo. Starši naši so povedali. Nemci so bili kulturni, kar so rekli, tisto je moralo biti, ampak niso nobenih neumnosti počenjali. Italijani, to je bilo pa bolj zverinsko, bolj nedisciplinirano, pa kradli, pa vsega hudiča. Nemec ni nič ukradel, noben. Hrane je dal Nemec dosti. To se pa še spomnem. V Gorenjo vas je bilo treba iti, tam kjer je bila občina. Smo dobil od margarine, putra, cukra, pa take stvari.*<sup>50</sup>

Ob nemški okupaciji je moralo prebivalstvo uničiti vse, kar je bilo slovenskega, po koncu vojne pa vse kar je bilo nemškega, zato se je ohranilo izredno malo dokumentov in fotografskega gradiva.<sup>51</sup>

## **KONEC VOJNE IN ODSTRANITEV OKUPACIJSKIH MEJA**

Po kapitulaciji Italije so ozemlje italijanske okupacijske cone zasedli Nemci, vendar je fizična meja ostala vse do konca vojne, odprli so le cestne zapore. Domačini so ostanke meje (železne drogove in žico) pobrali in uporabili pri obnovi poslopij ali pa so jih prodajali naprej. Po koncu vojne je prišla jugoslovanska vojska, ki je bila zadolžena za podiranje meje. Podrli so žičnate ograje, izruvali stebre, odstranili žico. Za odstranjevanje min je bila zadolžena posebna ekipa, ki je z detektorjem na posebni meter in pol dolgi palici iskala mine. Odstranjevanje min je terjalo tudi življenja vojakov. Kljub načrtni odstranitvi so posamezne mine ostale na terenu in tudi po vojni terjale življenja civilnega prebivalstva.<sup>52</sup> Marsikatero mino so domačini, še zlasti otroci, deaktivirali in jo odnesli domov. Stanislav Malovrh se takole spominja:

---

49 »Pismo sestre Ludovike Bradeško«. Zasebna zbirka Milana Koširja.

50 Intervju z Janezom Cankarjem, oktober 2017. Intervju opravila Maruša Nartnik.

51 Košir, Milan. »Okupacijska meja po naši občini, v letih 1942 do maja 1945.« Zasebna zbirka Milana Koširja.

52 Mikša Peter, Zorn, Matija. Obsotelje – jugovzhodna meja nemškega rajha (1941 – 1945), 113.

*Po vojni je ostalo veliko orožja. Mi smo imel ogromn enga orožja, min, bomb, ni da ni. Eno nedeljo se je zgodil, da je moj brat najdu eno pešadijsko mino in jo je razstavljaj na vrtu med sosedovo in našo, se pravi med Lovričkom in Rožancem. Okol njega smo sedel, brat je pa mino razdiral s kleščam. In čakamo in gledamo notr, kaj bo, kaj je notr. No notr je blo en kup enih kuglc, trije kapslčki pa krzit. Tko, da je bla sreča, da se je tko končal, brez poka.<sup>53</sup>*

---

53 Malovrh, Stanislav. »Butajnova.« <https://www.facebook.com/OkupacijskeMeje/videos/414028526014273/> (dostop: november 2020).

## **VIRI IN LITERATURA**

### **Arhivski viri**

SI ZAL ŠKL (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka), 268, Zbirka NOB, 2. inventar nemškega okupacijskega gradiva, c. plakati in letaki.

SI ZAL ŠKL Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka), 268, Zbirka NOB, 3. inventar propagandnega gradiva, II. dokumenti nasilja in strahot okupatorja in njegovih pomagačev.

Mrliška knjiga, župnija Polhov Gradec. Leto 1941–1950.

SI AS 1755; Poveljstvo 11. armadnega zbor; fasc. 656a; VI/M 41 – 17; Nemško – italijanska razmejitevna črta.

Mrliška knjiga, župnija Polhov Gradec. Leto 1941–1950.

### **Ustni viri**

Košir, Milan. Intervju je oktobra 2017 v Črnem Vrhu nad Polhovim Gradcem opravila Maruša Nartnik, ki hrani posnetek intervjuja.

Cankar, Janez. Intervju je oktobra 2017 na Planini nad Horjulom opravila Maruša Nartnik, ki hrani posnetek intervjuja.

Košir, Matevž. Intervju je oktobra 2017 v Suhem dolu opravila Maruša Nartnik, ki hrani posnetek intervjuja.

### **Časopisni viri**

»Boji v Jugoslaviji so bili v petek opoldne končani.« *Slovenec*, 19. april 1941, št. 90a.

»Grossdeutschlands Wermachts marchiert.« *Marburger Zeitung*, 10. april 1941, št. 82.

»Nemško–italijanska meja določena.« *Karawankenbotte*. 12. julij 1941.

### **Literatura**

Bojan Balkovec in Božidar Flajšman. »Okupacijske meje na Dolenjskem 1941–1945.« V: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945*, ur. Božo Repe, (ur. Božo Repe), 53–71. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2020.

Bokal, Milka. »Tako je bilo.« (zgebanka)

Bradeško, Ludovika. »Domača zgodovina.« Zasebna zbirka Milana Koširja.

Cankar, Franc. »Dota v nahrbtniku: Pripoved strica Toneta.« 20. april 2009. Zasebna zbirka Milana Koširja.

Cankar, Franc. »Švercanje po zraku: Pripoved strica Lojza.« Marec 2011. Zasebne zbirka Milana Koširja.

Cankar, Jakob. »Zgodovina Planine.« zasebna zbirka Janeza Cankarja.

Čepič, Zdenko in Damijan Avguštin, Nevenka Troha. *Slovenija v vojni 1941–1945*. Ljubljana: Modrijan, 2017.

Dolar M. France [et al.]. *Slovenski zgodovinski atlas*, ur. Drago Bajt in Marko Vidic. Ljubljana: Nova revija, 2011.

Ferenc, Tone. *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno 1. Razkosanje in aneksionizem*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2006.

Ferenc, Tone. *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*. Maribor: Obzorja, 1968.

Košir, Milan. »Okupacijska meja po naši občini, v letih 1942 do maja 1945.« Zasebna zbirka Milana Koširja.

Košir, Milan. »Meja, zgodovina, spomini, opomini!« Črni Vrh: 5. julij 2016.

Markovič, Zvezdan. »Lessons learned from the April War in 1941, with emphasis on the Slovenian territory.« *Studia Historica Slovenica: časopis za humanistične in družboslovne študije*. 9/1 (2009), 95–110.

Mikša, Peter in Matija Zorn. »Obsotelje – jugovzhodna meja nemškega rajha (1941–1945).« V: *Življenje ob meji: Rogaska Slatina in Obsotelje kot jugovzhodna meja nemškega rajha (1941–1945)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2020.

Nartnik, Maruša, Lea Knez, Peter Mikša. *Življenje Polhograjcev ob meji med nemško in italijansko okupacijo (1941–1945). Domači kraji*. Dobrova: Občina Dobrova – Polhov Gradec, 2019.

Nartnik, Maruša. »Polhograjski Dolomiti med italijansko in nemško oblastjo.« Magistrsko delo. Ljubljana, 2020.

Repe, Božo. »Diplomatsko razkosanje Slovenije med drugo svetovno vojno in določanje meja na terenu.« *Zgodovinski časopis*, 73/1–2 (2019), 158–192.

Repe, Božo in Kornelija Ajlec. »Okupacijske meje 1941–1945 skozi diplomatske arhive, življenje ljudi in ostanke na terenu.« V: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945*, ur. Božo Repe, 7–32. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2020.

Repe, Božo. *S puško in knjigo : narodnoosvobodilni boj slovenskega naroda 1941–1945*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2015.

Slana, Nina. »Spomin na kruto razmejitev.« Občina Dobrova–Polhov Gradec. September 2015. (zgibanka)

## **Spletni viri**

Gradišnik, Karin, Šavli, Martin in Šifrar Krajnik Sara. »Okupacijska meja 1942 – 1945 (Horjul, Dobrova, Polhov Gradec).« <https://www.facebook.com/>

OkupacijskeMeje/videos/okupacijska-meja-1942-1945-horjul-dobrova-polhov-gradec/440697783174659/ (dostop: marec 2019).

Malovrh, Stanislav. »Butajnova.« <https://www.facebook.com/OkupacijskeMeje/videos/414028526014273/> (dostop: februar 2018).

Mikša, Peter. »Okupacijski mejni kamni (1941–1945) na Slovenskem – še danes vidni markerji prostora.« <http://zgodovina.si/16704-2/> (dostop: november 2020).

Stražni stolpi iz druge svetovne vojne. <https://www.geago.si/sl/pois/6987/strazni-stolpi-iz-druge-svetovne-vojne> (dostop: november 2020).

Stanislav Malovrh. »Butajnova.« <https://www.facebook.com/watch/?v=414028526014273> (dostop: november 2020).

Tominc, Gašper. »Meja ni samo delila življenj, ampak jih tudi jemala.« <https://www.mojaobcina.si/dobrova-polhov-gradec/novice/sosed-sosedu/meja-ni-samo-delila-zivljenja-ampak-tudi-jemala.html> (dostop: november 2017).

Tominc, Gašper. »Nekoč meja, danes spominsko obeležje« <https://www.mojaobcina.si/dobrova-polhov-gradec/novice/sosed-sosedu/nekoc-meja-danes-spominsko-obelezje.html> (dostop: november 2020).

Tominc, Gašper. »Odkrili mejno tablo iz druge svetovne vojne« <https://www.mojaobcina.si/dobrova-polhov-gradec/novice/sosed-sosedu/odkrili-mejno-tablo-iz-druge-svetovne-vojne.html> (dostop: november 2017).

## **POVZETEK**

Okupacijske meje na Slovenskem predstavljajo pomemben del zgodovine, ki je na prebivalstvu pustil močan pečat, a kljub temu vemo malo o tem obdobju zgodovine, saj se po koncu vojne o omenjeni meji ni govorilo. Meja je na nečloveški način posegla v vsakdanje življenje ljudi. Ob pregledu literature in arhivskih virov ter podrobni seznanitvi z obdobjem v času okupacije Jugoslavije je opaziti še mnogo prostora za raziskovanje. V zadnjem obdobju se je zanimanje za raziskovanje okupacijskih mej povečalo, nastalo je mnogo prispevkov od monografij, člankov, zbirke ustnih pripovedi do bogatega fotografskega arhiva. Pri raziskovanju omenjenega zgodovinskega obdobja so bile in so še pomembne ustne pripovedi ljudi, ki lahko podelijo osebne izkušnje in spomine na omenjeno mejo.

Polhov Gradec z okolico je za Nemce predstavljal pomembno strateško točko. Pri določanju meja so Nemci izkoristili strateško lego kraja in tod načrtali mejo med nemško in italijansko okupacijsko cono. Na omenjenem odseku so znotraj nemške okupacijske cone obdržali najvišje hribe, preko katerih so speljali mejo in postavili stražne stolpe, ki so jim omogočili popoln nadzor nad mejo in italijansko okupacijsko cono.